

GERHÁT ÁGNES

DÖBRENTEI GÁBOR KIADATLAN NAPLÓTÖREDÉKE

Döbrentei naplótöredéke az Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattárában található Quart. Hung. 2556. jelzet alatt, hova Szinnyei József tulajdonából került. Szinnyei "Magyar írók élete és munkái" című sorozatában meg is említi a naplót mint birtokában lévő kéziratot, mely már akkor csonka volt. Két közbülső lap is hiányzik a naplóból, a kézirat 13. oldalától a 16-ig terjedő szakasz.

Döbrentei írása jól olvasható, két kibetűzhetetlen helyet a jegyzeteknél jelzek. A német nyelvű részletek helyenként gót betűkkel íródtak, de ettől eltekintve a szöveggözlés betűhív.

A naplótöredék kiadása két szempontból lehet érdekes az irodalomtörténet számára. Egyrészt értékes kiegészítésül szolgálhat Döbrentei Gábor életrajzához! Pályájának kezdetén, a diákidőszak utolsó szakaszánál, de már az öntudatos készülődés és tapasztalatgyűjtés idején kísérelhetjük őt egy darabig - míg naplója meg nem szakad számunkra. Döbrentei - aki korábban Pápán, majd a soproni liceumban végezte iskoláit - 1806. április 12-én egy évre külföldre indult tanulni. 1807. májusáig tartott tanulmányútja Wittenbergben, majd később Lipcsében. Ennek az útnak első hónapját ismerhetjük meg részletesen a fennmaradt naplótöredékből, melyről Jancsó Elemér így ír: "Utazása és wittenbergai tartózkodása részleteit hűségesen feljegyezte naplójába. A napló címe "**Mindennap**". Sajnos, értékes feljegyzéseiből csak néhány ív maradt fenn, de azok így is lelki fejlődésének hű tükörképét nyújtják." (Jancsó Elemér, **Döbrentei Gábor élete és munkássága**. Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve 1943.)

Az erre az időszakra vonatkozó forrásanyagként a naplón kívül Döbrenteinek Kazinczyval való levelezése áll rendelkezésünkre. Ha egybevetjük a naplót az ez idő tájt Kazinczyhoz írott három levéllel (Kazinczy Ferenc levelezése. Szerk. Váczy János: 917., 926. és 980. számú levél),

nemcsak a két forrásban egyaránt szereplő mozzanatokot vehetjük észre, hanem egyrészt azt, hogy mennyivel többet tartalmaz a napló, másrészt felfigyelhetünk egy érdekes ellentmondásra is. A levelek egyikében ugyanis Döbrentei Batsányival való találkozásáról is beszámol, melyről a naplóban szó sem esik, s ezen a nyomon elindulva, maguknak a Kazinczyhoz írott leveleknek az egymáshoz való viszonyítása is érdekes filológiai kérdéseket vethet fel.

Mindenesetre a **Mindennap** új részletekkel bővíti azokat az ismereteket, amelyekkel Döbrentei külföldi tanulmányútjáról eddig rendelkezünk. Némely följegyzését ugyan másutt is megtaláltuk, de ennek ellenére, sőt némely vonatkozásban éppen ezért (tartalmi kiegészítések, ill. eltérések, továbbá a levél- és a naplóírás különbségeiből adódó - stiláris és egyéb - különbségek) lehet érdekes a rendelkezésre álló naplórészlet.

Érdekes lehet továbbá a napló műfaji szempontból is. A különböző európai egyetemre utazó diákok rendszeresen írtak útinaplókat, peregrinációs beszámolókat; ilyen munkákat már a XVI. századból is ismerünk. Ezek közös jegye, hogy leírják utazásukat, a hazától való búcsúzástól kezdve a megérkezésig, az egyetemi tapasztalatokat, ismeretségeket, az esetleges továbbvándorlást más egyetemre, stb. Döbrentei naplója a peregrinációs irodalom tipikus terméke, egyike a számtalan, fennmaradt vagy valószínűleg nagyjából elveszett peregrinus útinaplónak. Ebben az összefüggésben tehát egyáltalán nem mint egyedi jelenség érdekes, hanem épp azáltal, hogy a többi mellé állítva a közös vonások egy egész áramlat részévé teszik.

M i n d e n n a p .

Magának gyűjtögette

D ö b r e n t e i G á b o r .

Vittenbergában

1806.

D ö b r e n t e i G á b o r

M i n d e n n a p j a .

1806. A p r i l i s '

12^{dikén} váltam el kedves szülőimtől, kik Sopronyig késertek. Hol az a' gyermek, a' kinek ez sohajtást nem szerezne!

13^{dikán}

Prof. Rajtstól¹ elyengülve bútsúztam. Megölelt Ő 's megtsókolt. Barátaimnak 's közelebbi esmérősimnek Istenhózzádot mondván megindultam Sopronyból. Édes volt özszejövetelem hajdani tanuló 's játszó társammal, most a' Hadi földmérőknél lévő fő Hadnagy Mártony Károlyal.² Egygyütt jöttem vele Bétsig. Ő még ifjú, esze megérett. Elbeszélte az Olasz orszá-
gi tsatákat.³ Venetziában, Canova Képfaragónak⁴ Psychéjét és Hebéjét na-
gyon ditsérte. A' Schwarz Brüderek, kik ha valaki halálra vitetik, földig
feketében, fáklyákkal mennek. Egy Római Pápa képét lefestve lenni mondá
egy templomban, hol lábával Rudolf barba rossának fejére hág, 's hatalmát
az által mutatja.⁵ Jósef Császár⁶ ebben a' templomban lévén, a' többi ké-
pek között ezt legjobban megnézte. Nézésekor megállott, 's álmélkodó moso-
lyodással ezt mondá: tempi passati.⁷ Az Olasz templomokban székek nintse-

nek. Egy helyen a' paraditsom nagyon szépen vagyon képzelve festéssel. Estte az Olaszok, úgy szólla tovább, danolva szoktak sétálgatni. -

Hazám' határán, a' Lajtánál,⁸ kilépvén, nem sohajtottam volna e? A' paszszust itt alá irattam. Ez napon volt Hertzeg Eszterházy kisaszszonynak lakodalma,⁹ nagy számmal jöttek erre Bétsből is.

Schönbrunnál,¹⁰ igen szép kert látszik. Egy régi vár van a' kert szélén az út mellett, hol még a' régi Német Lovagok voltak. Innen fogva enyhítő Lugos közt vezet az ut Bétsbe. Estte érkeztem bé, 9 óraker.

14^{dik} Napon.

Reggel Korabinszkyt¹¹ látogattam meg. Mutatta Lexiconjának új kidoigozását, mellyet ujra ki akar adni. Szívesen látott. Ő alaton természetű, kövér, 's már ősz. A' Tempelben lakik, Hornbostel nevű Fábrikás házában, kinél Informator. Bölönivel,¹² ki megigérte, hogy egygyütt jövünk, őszszetalálkozván, a' Királyi Rezidentziát néztük. Itt készül egy oszlop Jósef Császár emlékezetére.¹³ Az Augusztinianusok templomában Albert fő Hertzeg felesége' sirböltja, a' legremekebb munkák közzé tartozhatik.¹⁴ Az allegóriák felségesek. Él ezen munkája által, él Carvano neve, mindég. Conjugi optimae Albertus.¹⁵ Mülner¹⁶ kabinetjét is megnéztem. A' Gróf képe mellyet felesége tsináltatott. Igaz neve Müllerneknak Graf Deym, Tseh nemzet Ő szegénynyé lett, nevét elváltoztatta, apró képeket kezdett árulni, 's maga is próbált faragni. Végre nagy mester lett. Az ő munkái itten, minden régi Klaszszikus Irók, Római és görög Vezérek' mejjképei. a' Császári Austriai familia, a' Nápolyi Királyi fam. IIdik Ferentz és a' Császárné egy gyözödelem kotsiban, hol Austria geniusa kotsiz. Sándor, kedves Palatinusunk¹⁷ abban a' ruhában mellyben koronázáskor volt. Hertzeg Eszterházy¹⁸ mint a' Magy. Testörzök kapitányja, lovon, 's a' Német és Lengyel Gárdáé pedig mellette. - Nelson,¹⁹ 's mellette az a' Szeretsen gyermek, kit Abukirnál Cairó mellett nyert, Bonapartétól. Loudon²⁰ sirböltja, hol annak fia feleségestől egygyütt sir. Ellenben ált az öreg Fridrik,²¹ botjára támaszkodva, 's kutyája mellette. Paulovna²² felhők közt emelkedik fel, mintegy megditsóítette, utánna Udvari Dámák és Pópák néznek. A' Szultán és Szultánné, ott mint földik körülötte szeretsenek. Egy kanári madár kalitkában, melly magától ugrál, 's énekel. Harmonica. Flouta és Klavír egygyütt. Károly fő Hertzeg,²³ fejére borostyánt tesz

egy leány a' ki Nelzontol jött, a' vezérek' nevét írja Bellona,²⁴ 's mint ha akkor végezné el, Károly nevét. Bonaparte, mint Vezér, mint Császár. Deym képénél Clió²⁵ ír. Egy 102 és egy 84 esztendőös öreg aszszony. Egy aszszonynak belső része.

Délután Márton Józsefet²⁶ látogattam meg. Mutatta azokat az írásokat, mellyeket mellette Hertzeg Eszterházy, Gróf Zichy, Gróf Rzevvuszky Lengyel, fő vezér, Puthon Ragúzai követ, adtak, az ő tanításának jó módjára ért. Ez által megnyerte hogy jövő Novemberbe elkezdhesse az Univerzitasban a' Magy. Nyelv' tanítását. Tanul már ő tőle három királyi Hertzeg: János, Rajner, Lajos. Decsyvel²⁷ ő nem igen jól van. Csokonait az én Kazinczynnál fellyebb betsüli a' poézisban. Báróztit ajánlotta, Batsányi felvagyódását emlegette. Bibliothekája szép vagyton. Verseghinek az ő Grammatikájában²⁸ mindenben helyt nem adott, mint a' hajtogatásban, eszem, eszek 's a' t. Virágot nem ditséri. Tsudáltam jó izlését, midőn Grammatikájába Édes Gergely Leoninusait²⁹ választotta. Jó ember ő, közép termetű, szemei fájósak, feleséges. Barátságosan vált el tőlem.

Innen a' Sz. István templomát³⁰ nézni, mentem. Tisztelet és félelem futott végig bennem béléptemkor.

Este a' híres Sikanéder Teátrumát³¹ néztem meg. Ignés Bernaurin, volt a' játék tzíme. Klingmann³² híres játszó. Hányszor sohajtottam ezt: mikor leszünk mi, mi Pesten illy híresek a' magyarral!!!

15^{dikén}

Viglietét³³ váltottam a' Naturalien Kabinétbe.³⁴ Báróztit³⁵ kerestem. Eleibém jött ő ajtajánál, szokása szerint mindennap kotsizni indulván, hintójába felültetett 's egy ideig vele mentem. Decsyhez indultam, 's beszéltem vele. Az akadémiára készülők módja szerint, Prágai alkalmatosságot³⁶ a' fejeér rózsánál a' Leopoldvárosában³⁷ találtunk. A' práteri esztelenkedőket³⁸ is megtekintettem.

16^{dikán}

Örömmel mentem a' jó szívű Báróztizhoz. Még öltözetlen találtam nyóltz órakor. Kávét hozatott nekem, 's együtt fölöstökömltünk. Beszéllgettünk írásairól. Ő Kassandra első részét még Erdélyben létében for

dította. Nagy tisztelője a' frantzia nyelvnek. Ő írta a' **Védelmaztetett Magy. Nyelvet.** Levagyon nála fordítva ez a' munka: L' adepte moderne ou le vrai secret des Franc.-Macons. Histoire interessante. Imprime cette annee a Londres, aux depens de l' auteur. A' mostani adeptus, vagy is valószínűségos titka a' szabad Kőműveseknek, frantz. ford. B. S. M. N. T. Báró-tzi már öreg, 's Al Kapitány a' Test Őrző Seregnél. Lieutenant Colonell de la Garde Hongroise.³⁹ Egy Román: Amália név alatt is vagyon nála, melly németből fordítatott általa. Képét emlegettem, ő nem akarta ezt hallani, 's mentette magát, hogy ő maga mondása szerint Copista létére, nem is akart rézre metszettetni, hanem Batsányi kérengelte. Azt mondá, mit Cato mondott, úgymond, midőn minden másokk a' sok érdem oszlopot emeltettek volna, 's Cátót kérdezték, hogy hát ő neki miért nints oszlop emelve: Malo ut quaeratur, cur ñ extruxerint, quam, quare extruxerant.⁴⁰ - Batsányit, és Somsitsot⁴¹ nagyon szereti. Kazinczyról örömmel emlékezett, 's mivel így szól Kazinczyval levelezek, ezt írom az Ur' albumába.⁴²

17dikén

Mártony Barátom' megtsókolása után Prágának indultam Bölönivel és Bollessel.⁴³ Soká lehet megválni Béts látásától. Szép ligetetskék vagynak a' Duna mellett. Lassanként, lassanként jobban elhagytuk a' hazánkba lehető látást. Balról jöttünkben hegyek tornyodztak. Stockeraun, 's Obermalleberen melly faluk a' frantziák tüzének prédái lettek, jövének keresztül. A' tájék az úton szép, Korneuburg mellett jövének Schönbörnig, hol egy szép, kert, lugos van, 's a' hol sétálgattunk. További esmeretségünk után Bollessel és Bölönivel egymást teező Barátokká lettünk. Bölöni Mihály Erdélyi fi, Apátságáról, Bolles Pál Modori. Jó és tsinosúlt eszü ifjak.

18.

Az út Znaymig,⁴⁴ melly alkalmas városka, dombos térség, erdő nélkül. Egész utunkra vissza tekinthettünk innen. Szép gyümölts kertjei vagynak. A' szántóföldekre is ültetnek a' Szántóvetők. Az út mellett, a' legkisebb dombon is szőlők vagynak, 's a' dombok oldalaiban a' mezőkön a' pintzék.

19^{dikén}.

Kezdődnek a' nagyobb hegyek 's fenyvesek Budvitz Morvai város⁴⁵ körül. Lakosok itt Tsehek, Németek, 's többnyire kék szeműek.

20.

Iglau,⁴⁶ Morva szélén Znaymhoz fekszik 11 mértföldnyire, a' város szép négy kapura, 's téres piatz van a' város közepén. Emlegették itt Ferdinánd fő Hertzeg tsatázását. Az aszszonyok huszár köpönyeget viselnek. A' leányok' haja felvan tekerve, úgy látszik fejek tetején, mint egy rétes. Főköthőjük tsútsos. Tseh és Morva Ország határán, egy oszlopon: Morva felül sas, Tseh Ország felül oroszlány. Maria Theresia Aug. Regni Bohemiae scepra tenente positi anno MDCCL Limites Bohemiam inter et Moraviam. fenn, Limites hos Status Bohemia et Moravia posuere MDCCL.⁴⁷ Már Tseh Országban egy vadas kert' falai lerontattak az Ellenségtől. Sok Frantziák, 's oroszok, austriaiak feküsznek itt, mint Stockeraunál is.

21.

Deutsch Brod⁴⁸ kis városon jöttünk keresztül. Tsehek vagynak itt. Ez itt fekvő városotskákban a' piatz közepén egy, 's két vizet okádó kútak vagynak.

22.

Csaszlau⁴⁹ kis város. Bollesem Ifland és Brockman⁵⁰ történetét említette. Midőn Iflandot, (ki, nehezen tanulta a' Komika mesterséget) ditsérték volna, Brockmanra mutatott, hogy azé a' ditséret, mivel az oktatta őt.

23.

Colinban, hol a' Burkus Fridrik szerentsétlenül verekedett,⁵¹ egy régi omladozott vár van. Mind régi épületek vagynak ezekben a' városokban, tsúfos tűzfalakra. A' térség szép, fel irjam e hogy egy fogadóban hol Fridrik is ebédelt, egy Mester és Szabó egy húzomban 27 ittze sert megittak? 's azt ígérték h 40ig n mennek-el.

24.

Már Prágához közelítvén, elhagytuk a' komoly fenyeseket, 's itt tölgyfák kezdődtek. Prágát messzéről látni itt nem lehet. Négy óra volt dél után, hogy Prágába értünk. A' vámnál, itt sem vesznek el az embertől semmit, tsak pénzt mutasson nekik. Esmerik itt már a' Magyarokat, az [...] um geld⁵² nevű fogadóban. Itt sok régi épületek vagynak. Sok régi templomok, sok sok tornyak. A' Moldván lévő híd,⁵³ mintegy 5400 lépésnyi 30 kiálló képpel. Középen van ejszak felé: Divo Joanni Nepomuceno, anno MCCCCLXXXIII ex hoc ponte dejecto erexit Mathias L. B. de Wunschwitz as MDCLXXXIII. Itt van a' többi sok szent között: Sancto Vincentio Ferrario et procopio urbis patroni 2500 Judaeos ad Christum, Conversit, 10000 peccatores 8000 Saracenos ad fidem Catholicam, resuscitavit 40, daemones domuit. Egy kis metszés van, ott, hol az ördögön szánt. Még: Carolus IV Aug. pontem extruxit anno MCCCLVII, vetustate vitiatum et fulminis glaciem devolventis impetu anno MDCCCLXXXIV paene dirutum Josephus II Aug. instaurari novis substructionibus muniri jussit. Mértföld mutató oszlopok.⁵⁴ Olasz teátrum. Tseh teátrum, 's már tsak nekünk nints pesten magyar! Lakosok Tsehek 's Németek, A' vár magas hegyen, sok hasonlatossága van Prágának Pesttel 's Budával. A' várnál egy régi templom⁵⁵ 's több kápolnák. Egyikben, Hier lieget der heilige Wratislaw, Vater des Wenceslai Stifter dieser Kirche 937.⁵⁶ Richter nevű kotsisunk története. És a' miénk.

25.

Mind az előbb említetteket mnézvén, egy fiakkert vettünk fel. Prágától Drezdáig.

26.

Elindultunk. Prága körül szép kertek vagynak. Az út jó. Eleinte dombos, ezután egyenes. A' férjfiak süvegei, olyanok mint a' Magyarok bagoly süvegei.⁵⁷ A' járom. Befognak itt 3 négy, öt, 6 ökröt is, 's azok mellé lovat. Istráנגgal huzatják szekereket ökreikkel. Taubmann furtsaságai: Az ő lova. A kalánról évéskor. Tsak egy szava a' Vál. fejed. a deá-

kokkal az ablakait bedobáltatja. Blumaer a' Doktorral. Hayden a' physio-
gnomistánál.

27.

Lobositzon⁵⁸ innen már magas kopasz hegyek vagynak. Jósef oszlopján In
ItInere IMperatorI Josepho hIC In Ista terra seDentI Sentare pLaCVIt.
Hier Ist Der ort, woh kaIser Joseph speIste, erst Den StreItplatz sah,
Dann naCh SaChsen reIste.⁵⁹ Tsehül is, és fellyül kétfejü sas. Szépen
vagnak itt a' gyümölts fák ültetve az út mellé. Moldva vize itt két ször-
nyü sziklás hegy közé szorúl. Az út e' hegyek között köves, a' levegő most
hideg volt, a' hó esett. Az emberek betsületesek. A' hegyeken szőlők; 's
mondják hogy jó bor futja meg néha ezt a' hegyet. A' sok kő melegséget
ád. Egy Königstein nevü vár hajól egy kőszirtról a' Moldvába.⁶⁰ A' vizen
kompon járnak által. Auszig⁶¹ kis város. Itt már, mint a' magyar széle-
ken, németek dörögnek. Praszkovitznál szőlők. Szántóföldjeik kevesek vagy-
nak. Pokkau, Posztitz faluk mellett szép szőlők, azok mellett pedig feny-
vesek. Kninitznél az úton a' sok kő miatt menni alig lehet. Egy nagy he-
gyen kell keresztül jönni, 's erről már Saxóniába⁶² tekinthettünk. Az idő
nem kedvezett, hó esett. A' hegyek, mellyek remittik a' szemlélőt, hóval
tele voltak. A' falukban a' házak nintsenek renddel építve, 's tsak fá-
ból, bár melly magasak is. Peterswalden.⁶³

28.

Hideg karral ölelt által bennünk', Saxónia. Az éjszaki szél nagy
erővel suhogtatta a' fenyveseket, mellyben egy jól felelő viszhang nekem
... szépen vissza adta. Már itt jó pénz kell. Saxónia' széle még hegyes,
bellyebb szép tér nyilik. Pirna kis város, hol a' fogadósnál minden hí-
resbb Profeszszorok mejjképeit függeni láttam. Más faluba járnak itt is,
mint látánk, a' parasztok, templomba, az aszszonyoknak sapkájok vagyon.
Drezdába egy ifju fákkal ültetett út vezet. Beértünk, 's azt gondoltuk,
hogy az egész várost el akarja fedni a' hó. Zum groszen Rauchhaus szoktak
szállani a' magyar ifjak. Drezda utszái egyenesek, tiszták. Hoszan ki-
függő tzímereket nem látni. A' város, ott is, hol legtöbb ember jár,
tsendes. A' Választó Fejedelem Lakóhelyénél⁶⁴ sárga köpönyegben lántsával
állanak az örök. A' katonák szépen nyöltek, de öltözetjek rút. A' Vál.

Fejed. templomában a' **Krisztus** megfeszítettése igen szépen van festve, és a' Sz. Vég vatsora. Egy Szentnek tsontjai is hevernek az oltár mellett. Az **Álbis** hidja⁶⁵ 500 lépés kőből mint a' prágai oszlop hajlásokra. Egyik felén jönnek, másikon mennek. Vassal van megverve a' széle, minden oszlop hajlásnál egy kerülés, egy kis tér, hol kő padok vagynak. A' híd közepén napnyúgotról a' **Megfeszítettett Krisztus** látszik. Beym weissen Thore,⁶⁶ ki szép sétálás vagyon. Kofferomat póstára adván, mivel alkalmatosságunk nem esett hogy egyébb ritkaságokat megnézhessünk, másnap.

29diken

Valóban nehezen váltam el Bölönimtől 's Bollesemától. Ők Lipsziának⁶⁷ Jénába, én egyedül gyalog indultam Vittembergába. Egy fenyves, magas hegyen által jöven ismét szép tér nyílik. Az útra itt nagy vígyázás vagyon. Este, minekelőtte az Ég egy kedvetlen essővel üldözött volna, **Grosz Hayn**ban⁶⁸ találtam magamat. Mint Drézdában, Prágában, úgy e' kis városban is tserép zsindeles házak vagynak. Útamban az Olasz Telamákot olvastam.⁶⁹

30dikon

Egyedül voltam az uton, alig látni itt embert a' ki utazna, mivel megvan tiltva, hogy erre semmi terhes szekerek ne járjanak, ne talán a' pósta út azok által igen felvágattatván roszzá lenne. Kisebb fenyveseken által magamat megúna Koszdorfra értem, 's itt postára ülven, mindenhol homokos úton Torgauba. Itt most szántottak. Élnek azzal a' sodró fával, mellyel a' már bevéssett földön a' tsoportokat⁷⁰ össze zuzzák. A' mezző homokos, 's néhol a' miatt terméketlen is. Torgau mellett ismét. az Álbisra találtam. Oszlop hajlásokon áll itt által egy fa híd, melly fedve vagyon. A' hajók, itt, mint Drézdánál is, hosszú tsónak formák, 's az elejekben egy magas fenyő, árbotz gyanánt kevélykedik. Torgau alkalmas város bástyákkal. Egy vár vagyon benne,⁷¹ mellyet szépnek mondtak belőlről. Ez itt fenyíték ház. Ide hozatnak minden megőrültek is. Homokos úton, tér mezőkön Pretzsch kis mező városon által éjjel is jöttem a' póstán. Kedvetlen éjtszakám volt. A' szél hidegen ölelgetett. Hajnallott mikor az Albis' hidján által jöve Vittenbergába bé értünk. Oh miket érzetem ekkor!

M á r V i t t e n b e r g á b a n

M á j u s l s ő j é n

A' magyar országi fiakat kerestem meg. Ezek örömmel fogadtak. Eppen a' Rektor választást láthattam első napon. Vogt, Schmidnek adta által, melly rangot minden fél esztendőben más veszi fel. Vogt több Profeszszorok, Papok jelenlétében deák orátziót mondott, 's a' Rektori palástot, - mellynek színe vörös, bársony arannyal, - Schmidre adta. Szállást még ez napon találtam, Neben der Schlosskirche,⁷² Mattaynál, a' Sóház' praefectusánál.⁷³ Ide jöttem, hol kertünk az Albis vizére szolgál.

2dikán

A' Magyarok' Bibliothekáját⁷⁴ néztem meg, a' hol nevemet én is a' többiek közzé irtam. Ez abban a' Klastromban van, hol előbb Luther lakott. Van itt a' magyaroknak zászlójok is. Régi pénzek. Boditzky elvezetett Lobeck Diaconushoz, hol nevemet beírván, egy tzedulával a' Magnificus⁷⁵ Rectorhoz mentem. Ennél az Akadémiai törvényekre meg kellett esküdnöm. Schmid jó embernek látszott. Antonhoz, ki a' Convictus⁷⁶ eránt adott tzedulát, nevemet nála is beírván. Itten a' Magyar Országiak öszvejövelele, 's bizonyos helye Kiesel nevü Sütőnél vagyon. Ma jelentettem levelem által Édes Atyámnak mintlétemet, utazásomat, 's egyéb tudósításokat.

3dikán

Ma temettük el Hont Vármegyéből való, egy esztendeig már itt tanult Kováts Teophilus társunkat. Május l s ő napján végződött élete. A' halott 8 órakor volt délelőtt, némelly profeszszorok is eljöttek. A' sirnál deák orátziót Hahn, Nógrád vármegyei,⁷⁷ németet Doleschall Pest vármegyei⁷⁸ mondott. Mint a' kettő szép és a' lakosoknak tetsző volt. A' Convictus Locatoránál⁷⁹ előre fizettem a' Convictusért fél esztendőre. Elkézdtem a' Jenai Litteraturai ujságot⁸⁰ olvasni, 's érte előrefizettem. Schleusnerrel⁸¹ legelsőben beszéllgettem kertünkben. Betsületes ember.

4. d. kén

In der Jenaischen Litteratur Zeitung waren diese Bücher enonniert: Berlin. b. Himburg, Über das Wesen des Gelehrten, und seine Erscheinungen im Gebiete der Freyheit. Von Johann Gottlieb Fichte.

Hannover: b. Ritscher. Der Mann, ein antropologisches Charakter Gemählde seines Geschlechts. Ein Gegenstück zu der Charakteristik des weiblichen geschlechts. Von Carl Fridrich⁸²
April, May Junius⁸³

[Itt hiányzik egy kettős lap a naplóból.]

nische und das animalische. Organisch, Erhaltung, Fort dauer, Ernährung, Zubereitung der verschiedenen Arten des Nahrunghaftes. Animalisch, die höheren Eigenschaften lebender Geschöpfe, die Verrichtungen des Geistes u. des Gemüths.⁸⁴

Ho legato, L'Erve Cinese, del Metastasio. Anche, Attilio Regolo, da medesimo.⁸⁵

Ismét két új Magyar Országiakkal szaporodtunk. Krtsméry és Grysa⁸⁶ nevűek Posonyból.

9. kén

Reggel volt szerentsém beszélni a' Prediger Journal für Sachsen,⁸⁷ kiadójával, véle 's megesmerkednem. Egy két szavai, mellyeket hozzám mondott azt hitetik el velem, hogy ő, kivilágosodott emberséges férjfiu. Nem meszsze lakik Vittenbergához, egy falun. Invitált magához, 's meg is ígértem elmeneteletem. Olvasgattam. Estve egyik Bibliothekáriusunkkal, Bellohorszkyval beszéllgettem barátságosan.

10. d. kén

Ghitarrázni akarván tanulni, szóllottam e' felől Magister Bauerrel. Ghitarrát kaptam is már. - Megérkezett Jénából földim, Biblioth. Vetsy.⁸⁸ Levelét, mellyet az Attya küldött által adtam. Soká beszéllgetünk, meglátogattam, 's bibliothékáját, melly némelly szép könyvekből áll

szívesen megmutogatta. Bollesem, 's Bölönimtől izenetet hozott nekem. Schütze⁸⁹ is emlékezett reám. Vetseyt, megszerettem. Meglátogattam Erdélyből való Mélás pétért. Szereti a' poétákat. Göthérol beszélvén, azt mondta ő, hogy, a' mint hallotta, Göthe mostani eszével szégyenlené, előbbeni, ifjúkorbéli írásainak világ előtt való lételeket. Szép vágyódás a' tökéletességre. - Vetsey Saurin Prédikátorrol⁹⁰ így szóllt: Ő nagy orator volt, ugy hogy oda hajthatta az embereket, hova akarta. Annyira megindította őket, hogy neki azonnal mindent ajándékoztak.

11 diken.

A' templomban voltam. In der Schlosskirche.⁹¹ A' templom' belseje szép, két karral, mellyek magasak, 's hová forgó léptsők vezetnek. Alatt egyenesen vagynak két rendben a' székek, 's ha valaki ott ülni akar, tessék elébb kultsért könyörögni, hogy a' padot leereszthesse. - Fenn a' karokban székek nintsenek. A' széle, hova dülhet az álló, vörös posztóval van bé húzva. Az Orgona, nagy és szép. Negyven mutatzióji⁹² vagynak. Ez a' legfelső karban mástól elválasztva áll, a' templom' közepének arányába, hoszában. Ellenben által a' templom' hoszában, közepén van a' prédikálló szék az oltár' oszlopai között. Az oltár együgyű szép. Öt oszlopon áll, úgy hogy az oszlopok között nem lehet által látni, mivel hátul is márvány fal áll. Az oszlopok, Corinthusi Rend szerínt, zöld és kékbe eső színnel vagynak. Fenn az Istent akarták festeni! - A' templom' közepén állván jobbról Luther, balról Melanchton tün elő. - Most M. Mani-tius prédikállott. Luther' köpönyegje volt rajta.

A' Jénai Litteraturai Ujságból: A' Spanyolok most kezdenek mozogni Nyelvek mellett. Madritban theátrumjok vagyon. Edinburgban⁹³ együtt vólt 16 Jan. 1806. die hochländische Gesellschaft. Hier legte Sir John Sinclair einen groszen Theil der Gedichte Ossians im galischen Original nebst der lateinischen Übersetzung vor, und gab die Versicherung dasz der Druck dieses Werkes binnen 3 Monaten vollendet seyn werde. Er trug an, die Gesellschaft solle alle Reste der galischen Sprache sammeln, und ein Wörterbuch drucken lassen. die Herausgaube dieser Gedichte im galischen Original werde nicht nur die Zweifel über die Aechtheit derselben heben, sondern auch das Verlangen wecken, mit der galischen Litteratur bekanter zu werden.

Zu Marburg ist ein chirurgisches Institut, heist, Wilhelms Institut.

In der Hoffmannischen Buchhandlung zu Weimar: Montesquieu Der Tempel zu Gnidus. Nebst einem Kupfer von Karcher, und ungarischen Lettern gedruckt. 8 grp.⁹⁴

Schmidt nevü adott ki Spanyol Lexicont.

Dél után igazi mulatságot érzettem. Mattay, Gazdám tartotta azt. Jelen vólt itt D. Schleusner, feleségestől, 's leányastól. Magával lett közelebbéről való esmeretségemet szerentsémnek tartom. Igen derék ember. Nyájaskokott [igy!] velem, mivel mint vevém észre a' Magyarokat szereti. Emlitettem neki Nyelvünk' boldogulását. Tántzunk is vólt. Én is tántzoltam D. Schleusnernével, és annak ártatlan Leányával. D. Schleusner így szóllt, a magyar tántz és musika adván neki reá alkalmatosságot, mivel azt tsak a' született magyar tudja jól érezni és musikálni, - hogy a' magyar nemzet mind annyi keveredések között, mostanig megtartotta ősi karakterét! - Mit kellett tennem, sohajtottam 's nem árulkodtam. Itt vólt M. May a' Gyermekek' Tanítója.

12.

Kezdetem először Olasz órát M. Kurzénél kit jártasnak találtam az olaszban. Metasztaziót fordítottam előtte. L' Ape.⁹⁵ Vetsey meglátogatt 's én is őt. Ma végeztem el Metasztázió' Nitteti nevü Dramáját. Nagyon tetszett. Vetseyvel beszéllgettünk, hogy én ő néki olasz, ő nekem frantzia órát adjon.

Aus der Jenaischen Litter. Zeitung

In Herculanum ist ein Manuscript, ein Fragment von 70 lat. Hexametern gefunden worden, die man dem Varius, einem Freunde des Horaz und Virgil zuschreibt. In den Versen ist von der Schlacht bey Actium und dem Tode der Cleopatra **die Rede**. Ein Prof. in Kopenhagen in Dänemark legirte **einer**, (der ung. bleiben wollte) den 5000 Rthlr. zu dem Ende, dass von den jährlichen Zinsen für die erbaulichsten Predigten, welche in der populärsten Sprache zum Nutzen des Volkes über folgende zwey Themata: 1. Die durch Jesu Christi Leiden und Tod vollbrachte Versöhnung, als das einzige Mittel zur Rettung und Seeligkeit des bussfertigen Sünders. 2. Eines wahren Evangelischen Christen Glückseeligkeit, welche er selbst in diesem Leben unter allen guten und schlimmen Begebenheiten, die sich

zutragen, [...] den Kindern der Welt zum Voraus hat, gehalten werden, jährlich 6 Prämien, nämlich drey von 50, 30 und 20 Rht. für die erste, und drey von 40, 25 und 15 Rthlr. für die zweyte ertheilt werden sollen.

Der König v. Dänemark confirmirte sein Testam. des verst. Beamten dem 21 Febr. 1806.

Reimold fürstlich leiningischer Kirchenrath und Pfarrer, will seine Gedichte herausgeben, auf Unterzeichnung. Er wohnt in Mosbach am Neckar.⁹⁶

Estve, ismét mulatságunk vólt tsendesen. a' Gazdám nagyon szeretvén a' magyarokat, ide hívatta őket, 's itt traktált. Itt vólt Vetsey, Bartholomaeides, Péter, Hollay,⁹⁷ Doleschall, Dornyak, Boditzky. A' többiek, a' kik itt vagnak ezek: Scholtz, Háhn, Krtsméry, Grisa, 's Erdélyből Mélás.

Öttől fogva hatig volt legelső órám a' Ghitarrában. Velem tanúl Hollay is.

13.

Próbálgattam 's remegő kívántsissággal kezdém Ghitarrám húrjait pengetni, oh ha én magyar énekeket pattogtathatnék ennek húrjairól! -

Jegyzetek

1. Rajts Péter (?-?) professzorról van szó, Döbrentei soproni tanáráról, aki a "Sopronyi Magyar Társaság" élén állt, s ezért is nevezte őt az ifjú Döbrentei egy helyütt "elfelejthetetlen Vezér"-nek (levele Romy Károly Györgyhöz 1811. október 29. MTA Kézirattára Irod. Lev. 4.r. 23.sz. - l. Fried István, **Döbrentei Gábor és Wesselényi Miklós soproni kapcsolatai**, Soproni Szemle 1964.).
2. Valószínűleg arról a Kőszeghi Mártony Károly (?-?) cs. kir. tábor-szernagyrról van szó, akiről csak annyit tudunk, hogy 1848. február 7-én a MTA levelező taggá választotta, ám ő visszautasította e megtiszteltetést. Két fizikai tárgyú munkája jelent meg (*Beschreibung eines Luftkastens, ... Aus dem Französischen*. Pest, 1821. és *Versuche über den Seitendruck der Erde*. Wien, 1828.)

3. Napóleoni háborúk Olaszországban.
4. **Antonio Canova** (1757-1822) a kor leghíresebb, klasszicizáló stílusban alkotó, értékes és termékeny szobrásza. Velencéből indult. Említett két műve (**Ámor és Psyche, Hebe**) is híres.
5. Minden valószínűség szerint III. Sándor pápáról (1159-1181) készült a kép, ki I. (Barbarossa) Frigyes (!) német-római császárt hódoltatta meg Velencében 1177-ben. A császár ugyanis legfőbb ellensége volt III. Sándornak, több ellenpápát is támogatott vele szemben, de sikertelenül harcolt ellene, míg békekötésre nem kényszerült, mely során III. Sándort ő is pápának volt kénytelen elismerni.
6. II. József (1741-1790)
7. elmúlt idők (olasz)
8. 1918-ig a Lajtánál volt a magyar-osztrák határállomás.
9. Eszterházy Mária Leopoldinának (1788-?), hg. Eszterházy Miklós lányának volt házasságkötése hg. Lichtenstein Mórral.
10. Schönbrunn Bécs elővárosa, de ma már nem található meg benne a lovagvár.
11. **Korabinszky János Mátyás** (1740-1811) Híres térképész a korban, aki korábban Pozsonyban és egyéb városokban többféle hivattal próbálkozott (nevelő, könyvkereskedő volt, 10 évig a Pressburger Zeitung főmunkatársa), s gyakran küszködött a nyomorral. Amikor Döbrentei megismerte őt, Bécsben Hornpostel (!) gyárosnál élt házitánítóként, s így annak haláláig nyugodtan dolgozhatott fő művén, melyről Döbrentei is szól: **Atlas regni Hungariae portatilis. Neue und vollständige Darstellung des Königreichs Ungarn auf LX Tafeln.** Wien, 1804. Ehhez az atlaszhoz egy új Lexikont is írt, de ez már kéziratban maradt.
12. Bölöni Mihály (?-?) 1806. május 5-én iratkozott be a jénai egyetemre. Talán azonos ő azzal a Bölöni Mihállyal, aki 1820-ban **ABC- és olvasókönyvet** adott ki Brassóban.
13. 1806-ban állították föl II. József lovasszobrát a várban.
14. Az Augustinerkerkhében Mária Krisztina főhercegnő (Mária Terézia lánya) 1805-ben elkészült híres síremlékét tekintette meg Döbrentei. A mű alkotóját azonban tévesen nevezi Carvanónak - Canova helyett. (Canovát már korábban említette, először ott is Carvanót írt, de aztán áthúzta, s kijavította.)

15. A napló lapján oldalt kiírt felirat jelentése: a legjobb feleségnek állította Albertus. Vö. **Egy úti napló 1815-17.** (névtelen diák), Történeti Lapok 1875.: "A kriptá frontispiciuman ez van írva arany betűkkel: Uxori Optimae Albertus" (!)
16. **Mülner**, azaz **Deym von Stritess**, Joseph gróf (1750-1804) katonai pályán indult. Egy párba miatt Hollandiába menekült, és felvette a **Müller** nevet. Jelentős vagyont gyűjtött viaszképeinek árulásával, s Nápolyba ment. Itt Karolina királyné támogatásával számtalan másolatot, sőt gipszmintát készített a legértékesebb antik szobrokról, mellképekről. 1796-ban ment Bécsbe, hogy ott ezt az újítását felmutassa. Igen nagy szenzációt és elismerést keltettek Bécsbe szállított másolatai, s engedélyt kapott galériájának megépítésére. Ez az épület, az ún. "Müller-épület" a vörös toronykapu kazamatái fölött kapott helyet, s a látogatók ezreit vonzotta. Eredeti antik bronz- és elefántcsontszobrok, értékes festmények is kerültek az ő révén Bécsbe.
17. Sándor Lipót osztrák főherceg, magyar kir. herceg (1772-1795), II. Lipót negyedik fia, akit 1790-ben a magyar országgyűlés Magyarország nádorává választott. Az említett koronázás bátyjának, I. Ferencnek és nejeének 1792-i budai koronázása.
18. Eszterházy Miklós hg. (1765-1833), a magyar királyi testőrsereg kapitánya.
19. Nelson, Horatio (1758-1805): angol tengernagy, aki 1798. aug. 1-én megsemmisítő vereséget mért Napóleon Abukirnál rejtőző hajóhadára, s ezzel elszigetelte az Egyiptomban tartózkodó Bonapartét Franciaországtól.
20. Gideon Ernst Loudon (Laudon) báró (1717-1790), osztrák táborszernagy, aki kitüntette magát a hétéves háborúban.
21. II. Frigyes porosz király (1712-1786), akit öreg Fritznek becéztek.
22. Pavlovna bizonyára orosz szent volt.
23. Károly főherceg, magyar kir. herceg (1771-1847), II. Lipót harmadik fia, korának egyik legkiválóbb hadvezére, aki az ellenfél Napóleon nagyrabecsülését is kivívta.
24. A rómaiak hadi istennője.
25. Clio (Klio, Kleio) a hősköltészet, ill. a történetírás múzsája.
26. Márton József (1771-1840) magyar és német grammatikák és szótárak írója. 1801-től működött Bécsben mint magán nyelvmester János

főhercegnél és több családnál. Ezenkívül a cs. kir. protestáns consistoriumnál titkár is volt. 1806. áprilisában kapta kinevezését a bécsi egyetemre a magyar nyelv és irodalom rendkívüli tanárának, s november 5-én kezdte előadásait. Később a magyar testőrségnél volt magyar nyelvoktató. Magyar grammatikái: **Ungarische Sprachlehre für Deutsche, verbessert und vermehrt** 1805. és **Tabellarische Übersicht der grammatischen Bauart der ungarischen Sprache** 1806. (Ferdinand cs. kir. főherceg koronaörökös számára).

27. Decsy Sámuel (1742-1816) Bécsben élő bölcseleti és orvosdoktor, aki a nemzeti irodalom fejlesztésén, a magyar nyelv terjesztésén buzgón fáradozott. Ő alapította s szerkesztette 1793-tól a Magyar Kurirt és annak melléklapját, a Magyar Musát.
28. Versegly Ferenc (1757-1822) említett munkája: **Neuerfasste ungarische Sprachlehre** Pest, 1805.
29. Édes Gergely (1763-1847) leoninusairól híres, rendkívül termékeny költő.
30. Stephansdom.
31. Emanuel Schikaneder (1751-1812) osztrák opera- és színműíró, prágai, majd bécsi színgazgató. Ő alapította a "Theater an der Wien" nevű színházat, melyről Döbrentei ír.
32. Philipp Klingmann színész (1762-1824)
33. Kocsit.
34. Döbrentei nem számol be a Naturalien Cabinetről. Egy névtelen diák (Egy úti napló 1815-17.) így határozza meg: "A hol mindenféle állatokat lehet kitöltve látni u.m. elefántot, tengeri fókát, rhinoceroszt, hattyut és pelicant is s.a.t."
35. Báróczi Sándor (1735-1809), a magyar királyi testőr, aki 1760-tól haláláig Bécsben élt. 1806. július végén vonult nyugalomba mint a magyar testőrök ezredese.
A naplóban említett munkái: **Kassándra. Calprenéde után.** Bécs, 1774. 7 kötet; **A védelmeztetett magyar nyelv.** Bécs, 1790.; **A mostani Adeptus vagyis a szabad kőművesek valóságos titka.** Franciából ford. B. S. Bécs, 1810. - Döbrentei szövegében a francia címen kívül ez áll még: Érdekes történet. Ez évben nyomtatják Londonban a szerző költségén. -; **Amalia történetei**, melyeket a szép nemnek ajánlva, testamentománál fogva kiadatni rendelt. Ford. németből. Bécs, 1810.

36. Alighanem a postakocsit rendelte meg Döbrentei, melyen majd Prágába utaztak.
37. Leopoldstadt városrész.
38. Azaz a Praterben (1776 óta kedvelt híres szórakozóhely) szórakozókat.
39. Ez Báróczi titulusa franciául, a naplólap szélére írva.
40. Cato római hadvezér és szónok (i.e. 234-149) mondatának jelentését maga Döbrentei is megadja Kazinczyhoz írott levelében (Vittenbergában, Május 27.d. 1806.): "inkább azt kérdjék, hát Cátó képe miért nincs itt, mint az, 's Cátó képe mit keres itt?"
41. Somsich (Somssich) Lázár gr. (1739-1807) királyi udvarnok és helytartósági tanácsos, később udvari tanácsos. A fogságból való szabadulása után Bécsben letelepedő Batsányit eleinte ő segítette pénzzel, lakással, élelemmel. Latin nyelvű költeményeket írt és jelentetett meg az 1800-as évek elején, Csokonai is fordította.
42. Naplójában nem jegyzi le Döbrentei a szöveget, amit Báróczi írt emlékalbumába, de Kazinczyhoz írott leveléből ismerjük (Vittenberga, Május 7kén 1806.): "---- Multi
Committunt eadem diverso crimina fato,
Ille crucem, pretium sceleris tulit, hic diadema.
Juvenalis."
Az album, melybe Báróczi az idézetet írta, Döbrentei diákalbuma volt. Jellegzetes diákszokás volt az ún. albizálás, amikor a diák vándorútja során egy díszesebb albumot vitt magával, hogy azt patrónusainak bemutatva néhány emléksort írasson bele velük.
43. Bölönivel egy napon iratkozott be Jénában az egyetemre Bollesch Pál.
44. Znaym, azaz Znaim - ma Znojmo.
45. Ma Moravská Budějovice.
46. Iglau, cseh nevén Jihlava. Döbrentei említi piacát, mely valaha igen forgalmas volt a nagy főtéren. Estei Ferdinand osztrák főherceg (1781-1850) itt verte meg 1805. december 4-én a Napóleont segítő bajor csapatok élén álló Wredét.
47. A határoszlop latin felirata: Az isteni Mária Terézia, Csehország királynője meghúzta a határt uralkodása idején 1750-ben Csehország és Morvaország között. A határokat 1750-ben ebbe az állapotba állította Cseh- és Morvaország.
48. Csehül Německý Brod, ma Havlíčkův Brod.
49. Ma Časlav.

50. August Wilhelm Iffland (1759-1814) korában igen népszerű színész és drámaíró volt, Johann Franz Hieronymus Brockmann (1745-1812) pedig szintén rendkívüli hírnévre jutott színész. Iffland maga a "megszemélyesített valóság"-nak nevezte őt hiteles és sokoldalú előadóművészetéért.
51. Kolinban szenvedett vereséget Daun osztrák tábornoktól a hétéves háború idején 1757. június 18-án II. Frigyes.
52. A fogadó neve nem olvasható.
53. A IV. Károly által építtetett Károly-hídról van szó íveivel, tornyai-
val, IV. Károly és IV. Vencel címereivel, kőképeivel, Nepomuki Szent János bronzszobrával.
54. Az utolsó mondat oldalra van írva. A feliratok fordítása: Nepomuki Szent Jánosnak, kit 1383-ban erről a hídról vetettek le, emelte Wunschwitz Mátyás 1683-ban.
Szent Vincentius, a város patrónusa. 2500 zsidót térített keresztény hitre, 10000 bűnöst, 8000 mórt a katolikus hitre, feltámasztott 40 embert, s legyűrte a démonokat.
Az isteni IV. Károly építtette a hidat 1357-ben, és a jeges folyó rombolásából az isteni II. József állíttatta helyre s erősítette meg új alapokkal 1784-ben.
55. Ez a Szent György bazilika, a Vár legrégebbi épülete, melyet a X. században alapított I. Vratiszlav fejedelem.
56. A német szöveg fordítása: Itt nyugszik szent Vratiszlav, Vencel atyja, e templom alapítója 937. - Vratiszlav, a csehek 2. keresztény uralkodója (888-921) a szentté avatott Premysl Vencel hercegnek (905-935) volt apja.
57. Fekete báránybőrből készült kétrétű süveg.
58. Lovosice.
59. A latin felirat fordítása: Itt pihent meg útjában József császár. A németé: Ez az a hely, ahol József császár megebédelt, megnézte a hadteret, s azután továbbutazott Szászországba. A kiemelt betűk a német szövegben az 1706-os dátumot adják ki. Ekkor járt erre I. József német-római császár és hadvezér (1678-1711), aki 1705-ben került trónra. A latin szövegben néhány betűt is automatikusan nagynak írt Döbrentei, amely jelenthet ugyan római számot is, de az eredeti feliratban bizonyára nem volt kiemelve: így jön ki az ő lejegyzésében a hamis 1765-ös évszám.

60. Königstein nevű vár nem található ezen az útvonalon. Vagy a Trebenice fölötti Košťál váráról vagy a 85 méteres sziklán álló Schreckensteinről lehet szó.
61. Aussig ma Ústí nad Labem.
62. Szászországba.
63. Peterswald falu a szász határ közelében.
64. Schloss Georgenbau a választófejedelmek lakóhelye; templomuk a Hofkirche a XVIII. sz. közepéről.
65. Az Álbis, azaz az Elba hídjai: Augustusbrücke - 17 pillérral és 16 ívvel.
66. A fehér kapunál (német).
67. Lipcse felé.
68. Grossenhain.
69. Feltehetően Fénelon (1651-1715) francia író a korban igen népszerűvé lett regényéről van szó, a *Les aventures de Télémaque* (1699), melyet hamarosan más nyelvekre is lefordítottak, s Döbrentei - bár volt magyar kiadása is - olaszul olvasta.
70. Göröngyöket.
71. Torgauban a választófejedelmek kedvelt rezidenciáját, a XV. századi Schloss Hartensfeldet említi Döbrentei, mely a XVII. századtól kaszárnyává lett.
72. A Schlosskirche mellett.
73. Igazgatójánál.
74. Kassai Michaelis György 1725-ös végrendeletével 2000 kötetes magyar könyvtárat alapított Wittenbergben, melyet az Augusteum egyik szárnyában helyeztek el. Ez volt az első németországi magyar kultúrintézet. Döbrentei ottjárta után hamarosan egy Meissen melletti lovagvárba kellett menteni a könyvtárat a napóleoni harcok elől, mely aztán 1823-ban végleg Halléba került át, amikor Wittenberg elvesztette önálló egyetemét.
75. A magnificus egyetemi rektori cím.
76. Diákok szállója.
77. Haan János (1779-1855) 1805 tavaszától egy évig tanult a wittenbergi egyetemen, később ág. ev. lelkész lett. Érdekesség, hogy fia, Haan Lajos békéscsabai ev. lelkész naplójában (OSZK Kézirattára) Döbrenteiről is megemlékezik. Apjáról írva megemlíti: "Itteni iskolatársai közt különösen említésre méltó a később jeles ma-

gyar íróvá és m. tudós társ. titkárrá lett Döbrentey Gábor." Lábjegyzetben pedig hozzáfűzi: "Döbrenteyről ezt beszélte atyám: Ő büszke volt arra, hogy magyar 's a' németek előtt gyakran megvetéssel beszélt többi magyarországi tanulótársairól, mondván: "diese sind keine Magyaren, sie sind Slaven, Sie sind nur unsere Sklaven." Nem kellett ezeknek sem több. Egyszer a könyvtárban lefoglák Döbrenteyt 's jó hatot hegedültek a' farán."

78. Doleschall Mihály Dienes (1783-1846) 1805 tavaszától tanult a wittenbergi egyetemen, később ág. ev. lelkész lett, egyháztörténetet írt.
79. Ügyintézőjénél.
80. **Jenaische Literatur Zeitung** - Goethe megbízásából Eichstadt szerkesztette.
81. Ez az illető gyaníthatóan nem azonos a későbbiekben emlegetett Schleussner egyetemi tanárral.
82. A **Jenaische Literatur Zeitung**ban ezek a könyvek voltak hirdetve: Berlin. Himburgnál, A tudós lényéről és megnyilvánulásai a szabadság területén. Johann Gottlieb Fichtétől. Hannover: Ritschernél. A férfi; nemének antropológiai karakterrajza. Szemben a női nem karakterisztikájával. Karl Friedrich ...-től.
83. A hónapnevek a naplólap szélére vannak írva.
84. A német szöveg fordítása (melyet valószínűleg szintén a jénai lapból másolhatott Döbrentei): "... és az animális. Organikus; A különböző táplálékfajták fenntartása, élettartama, táplálása, elkészítése. Animális; élőlények magasabb tulajdonságai, a szellem és a lélek működése."
85. Az olasz szöveg jelentése: Megkötöttem Metastasio "L' Erve Cinesé" jét és az "Attilio Regoló"-t is ugyanattól a szerzőtől." Pietro Antonio Metastasio (1698-1782) olasz drámaíró, költő.
86. Grysa (másutt Grisa) talán megegyezik azzal a Grisza (Gryssa) János sal (?-?), aki 1807 előtt pozsonyi nevelő volt, azután pedig ág. ev. lelkésszé szentelték. Korábban Lipcsében tanult, s nem kizárt, hogy Wittenbergben is időzött.
87. Ezt a folyóiratot nem lehetett azonosítani.
88. Vetsei Gábor neve 1805. augusztus 18-i keltezéssel szerepel a beiratkozott jénai hallgatók névsorában.

89. Fridericus Samuel Schütze 1805. október 16-án írta be magát a jénai egyetem anyakönyvébe.
90. Jacques Saurin (1677-1730) hírneves francia református hitszónok, Londonban és Hágában működött.
91. A kastély templomában.
92. Regiszterei.
93. Edinburgh Skócia fővárosa volt.
94. A német szöveg fordítása: "... a holland társaság. Itt mutatta be Sir John Sinclair Ossian költeményeinek egy nagy részét a gall eredetiben és latin fordításukkal, és biztosította róla a Társaságot, hogy e mű kinyomtatása 3 hónapon belül el fog készülni. Indítványozta, hogy a Társaság gyűjtsön össze valamennyi gall nyelvemléket, és nyomtasson ki egy szótárat. E költemények gall eredetiben történő kiadása nemcsak a kétségeket fogja eloszlatni ezek valódiságára vonatkozóan, de föl fogja ébreszteni az érdeklődést a gall irodalom mélyebb megismerése iránt is. Marburgban van egy sebészeti intézet, név szerint Wilhelms Institut. A weimari Hoffmann kiadónál: Montesquieu: Gnide temploma. Karcher rézmetszetével és magyar betűkkel nyomva. 8. grp."
95. A méh.
96. Fordítása: A **Jenaische Literatur Zeitung**ból:
 "A Herculaniumban találtak egy kéziratot, egy 70 latin hexameterből álló töredéket, melyet Variusnak, Horatius és Vergilius barátjának tulajdonítanak. A verssorok az actiumi csatát és Kleopátra halálát **beszéli** el. Egy professzor (?) a dániai Koppenhágában 5000 Rthlr-t hagyott örökül **valaki** (aki nem akarta magát megnevezni) a célból, hogy a legépületesebb prédikációkért, melyek a legérthetőbb nyelven a nép hasznára tartatnak a következő két témában: 1. Jézus Krisztus szenvedése és halála által véghezvitt kiengesztelés mint a bűnbánó bűnös megmentésének és üdvösségének egyetlen eszköze; 2. Egy igaz evangélikus keresztyén lelki üdve, mely már ebben az életben, minden előadódó jó és rossz esemény között javára van a világ gyermekeivel szemben; évente 6 jutalom osztassék ki az évi kamatokból, vagyis három 50, 30 és 20 Rthlr-os az első témáért és három 40, 25 és 15 Rthlr-os a második témáért.

A dán király megerősítette az 1806. február 21-én elhunyt hivatalnok végrendeletét.

Reimold hercegi leiningeni presbiter és lelkész ki szándékozik adni költeményeit, aláírásra. A Neckar menti Mosbachban lakik. Az említett Varius Rufus, Lucius (kb. i.e. 74-14) római költő művei csak töredékekben maradtak fenn.

97. Hollay István (?-?) Nógrád megyei származású ág. ev. lelkész, 1805-től 6 évig tanult Wittenbergben.